

שריפת הפרה – באש חדשה!

תגובה למאמרו של שמעוני גרטי "הצתת אליתא", ב'מעלין בקודש' גיליון כה

א. תמצית דברי שמעוני גרטי

במשנה (פרה פ"ג מ"ט) המתארת את שריפת הפרה האדומה, נאמר: "ירד והצית את האש באליתות. רבי עקיבא אומר: בחריות". גרטי הציע שני פירושים למחלוקת זו, ולאחר מכן חידש הבנה שלישיית בדברי המשנה.

הפירוש הראשון מבוסס על דברי פירוש הגאונים המיוחס לרב האי, ולפיו הצתת האש בה תישרף הפרה נעשית בעצים קטנים, ואליתא הוא מלשון אליה – זנב, ואין שום מחלוקת הלכתית בין התנאים אלא רק הבדלי מינוח לשוניים. הפירוש השני הוא פירושו של ה'משנה אחרונה' על אתר, לפיו תנא קמא מצריך להצית את המדורה דווקא בעצים מאותו "מין עצים של שרפתה", ואילו ר' עקיבא מכשיר הצתה בכל עץ שהוא, שהרי חריות הן ענפי דקל, ודקל אינו ממיני העצים שמהם עושים את המערכה (פרה פ"ג מ"ח).

גרטי הקשה על הפירוש השני, שהיה לו לר' עקיבא לומר "אף בחריות", אם אכן כוונתו לרבות. על הפירוש הראשון הוא לא הקשה, אך ייתכן שראה קושי בעצם ההבנה שאין כאן מחלוקת הלכתית.

לאור זאת, פנה גרטי להסביר את המחלוקת באופן חדש: תחילה, דן בסוגיית הצתת אליתא במערכה הגדולה שעל המזבח החיצון, והסיק כי "הצתת אליתא היא נפנוף אוויר אל תוך גחלי המערכה". על בסיס זה, הסביר את המחלוקת בין תנא קמא לר' עקיבא באופן הבא:

"לדעת תנא קמא, היסוד הקרבני של הפרה האדומה בא לידי ביטוי בכך שהאש של מערכתה היא המשך של אש המערכה במקדש. לוקחים אליתות מן המערכה, ומתוכן ממשיכים את האש למערכתה של הפרה האדומה, ובכך יוצרים בזעיר אנפין צד שבו הפרה כאילו נשרפת על אותה אש תמיד של המערכה. ר' עקיבא מתנגד בתוקף לכך, על כל המשמעויות הנלוות. לפיכך, הוא דורש להצית את האש בחריות, אלו ענפי דקל שוודאי לא הגיעו מן המערכה של התמיד".

כיון שלהלכה נפסק כתנא קמאי¹ השלכתם המעשית של הדברים היא שצריך להביא את האש למערכתה של הפרה מהמערכה שעל המזבח דוקא.

ב. האמנם מחלוקת לשונית בלבד?

כאמור, לפי הבנת גרטי בפירוש הגאונים, מחלוקת התנאים מקבלת פירוש לשוני גרידא שאין לו כל השלכה הלכתית. הוא מתבסס על הכתוב שם: "בחריות – פירוש, אראתא ממש בלשון רבנן", ומסיק מכך שהמחלוקת היא לשונית בלבד. ואולם, לאורך כל המאמר לא הובאה הסתייגות מההבנה שחריות הן של עץ הדקל בלבד². וכיון שכך, ברור לכאורה שישנו הבדל הלכתי בין תנא קמא לר' עקיבא: לפי תנא קמא ההצתה אינה מתבצעת דוקא בענפי הדקל אלא גם (או רק) בענפי עצים אחרים, ואילו לפי ר' עקיבא ההצתה מתבצעת דוקא בענפי הדקל. לאור זאת, לא ברור מהו הטעם לחרוג מדרכו של פירוש הגאונים.

ג. הצתת אליתא מהי?

כאמור, גרטי טוען שכיוון שהצתת האליתא במזבח היתה על ידי השבת רוח על הגחלים של המערכה, ממילא כל הצתה שנקראת "הצתת אליתא", צריכה להיות מהגחלים של המערכה במזבח. לכאורה הסבר זה הוא קשה: אמנם נכון שגם בפרה אדומה צריך להצית את הזנבות של העצים, אך למילה אליתא יש פירוש ברור שעליו אין חולק (גם גרטי עצמו אינו חלוק על הפירוש שאליתא היינו זנבות עצים). וזה

1 שהרי יחיד ורבים הלכה כרבים, ואף במחלוקות רבנן ור' עקיבא (שו"ת הר"י מיגאש סי' כד ד"ה ונחזור, רש"י כתובות פד ע"ב ד"ה בשבר משנה, משמעות התוס' ר"ד עירובין מו ע"ב ד"ה למאי, רשב"ם פסחים קטז ע"ב ד"ה כן, שו"ת הרא"ש כלל פד סי' ג', משמעות הר"ן נדרים נד ע"ב ד"ה ולענין הלכה, כללי התלמוד להשל"ה כלל כ' אות תמד). וכך נראה שפסק הרמב"ם בנידון דידן (הל' פרה אדומה פ"ג ה"ב): "והצית את האש בעצים קטנים והכניסן תחת עצי המערכה והתחיל האש בה", והבין כשאר הפרשנים שאליתות הן עצים דקים. אמנם ראה שד"ח מערכת ה' אות יד שיש חולקים.

2 ובאמת זו המשמעות של המונח חריות בכל איזכוריו בגמרא ובמדרשים (שבת נ ע"א, שם קכה ע"ב – קכו ע"ב, פסחים פב ע"א וברש"י ד"ה קני וחירותא, סוכה מה ע"א, במדבר רבה פרשה ג' סי' א', קהלת רבה פרשה א' סוף אות טו). וכן אצל בה"ג (מהד' מכוון ירושלים, עמ' תרכא ועמ' תרכו), הרמב"ם (פיהמ"ש עוקצים פ"א מ"ג, משנה תורה הל' שבת פכ"ה הכ"א, הל' יו"ט פ"ח הי"ב, הל' לולב פ"ז ה"ח והל' שחיטה פ"ז ה"ח ופ"ח ה"ח) ועוד. יצוין כי בירושלמי נזכרו כמה פעמים חריות ולא נאמר מאיזה עץ הן. עוד יצוין כי ברוב המקורות כתוב "חריות של דקל" ולא חריות סתם, והיה מקום לדייק מזה שיש חריות שאינן של דקל. אך העובדה שלא נמצא מקור על חריות שאינן של דקל, ומאידך גיסא נמצאו התייחסויות ל"חריות" סתם במשמעות של חריות של דקל, מלמדת שאין לדייק כן.

שריפת הפרה – באש חדשה!

שבמזבח הצתת אליתא קיימה את "פן התמידות באש המערכה", אינו אומר שגם שריפת הפרה צריכה להיות חלק מ"פן התמידות" הזה, רק בגלל שנכתבה המילה "אליתא".

ד. האם אסר ר' עקיבא לשרוף את הפרה באש מהמערכה?

כאמור, גרטי הקשה על פירוש ה'משנה אחרונה' שלפי דבריו ר' עקיבא הוא מיקל והיה לו לנקוט לשון "אף". דרך התמודדותו של גרטי עם הקושייה הזו היא הקביעה ש"רבי עקיבא מתנגד בתוקף" להבאת אש מהמערכה. על כך יש לשאול: איזה איסור ישנו בהבאת אש מהמערכה, לפי ר' עקיבא? מחלוקת רעיונית עדיין אינה יוצרת איסור, ועדיין אינה מצדיקה את השמטת לשון "אף".